

Články

GENDEROVÁ ROVNOST V EVROPSKÉ VĚDNÍ POLITICE: POLITICKÁ EKONOMIE STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY

Marcela Linková

GENDEROVÁ ROVNOST A EVROPSKÁ VĚDNÍ POLITIKA: ÚVOD

Genderová rovnost, zdá se, v současné době zažívá v evropské vědní politice renesanci. Nová komisařka pro výzkum, inovace a vědu M. Geoghegan-Quinn se domnívá, že výzkumná pracoviště se musí proměnit tak, aby se v nich ženy mohly plnohodnotně uplatnit. K tomu má sloužit informační kampaň proti genderovým stereotypům ve vědě, ale především další posun ve snaze Evropské komise a členských států o modernizaci výzkumných institucí a podporu genderové rovnosti procesem tzv. strukturální změny.¹ Genderová rovnost a péče o ženskou lidskou zdroj se v posledních dvou letech dostaly do důležitých dokumentů včetně rezolucí Rady Evropy.² Po období, kdy byl objekt „ženy a věda“ v Evropské komisi uskutečňován v modu, který na jiném místě s Alicí Červinkovou (2011) nazýváme „zakopání pozic“ (retrenchment), dochází, zdá se, k novému oživení.

Zatímco v textu „What matters to women in science? Gender, power and bureaucracy“ argumentujeme, že objekt „ženy a věda“ se na počátku 7. rámcového programu od roku 2007 utvářel v Evropské komisi čistě v intencích problema-

tiky zastoupení žen ve vědě, kdy byla upozaděna otázka role genderu v organizaci a obsahu výzkumu i sám genderový výzkum, současné snahy o strukturální změnu se dotýkají celé šíře aspektů genderové rovnosti – od zastoupení a profesního uplatnění žen ve vědě a na vedoucích pozicích přes roli genderu v produkci znalosti a inovací až po odpovědnost vědy vůči evropským občanům a občankám, jejichž prostředky jsou na financování Evropského výzkumu a inovací používány. Pole, na kterém se objekt „ženy a věda“ uskutečňuje, se tedy rozšiřuje a pro toto naplnění jsou v současnosti mobilizovány značné intelektuální i finanční zdroje zaměřené na dosažení tzv. strukturální změny.³ Přístup vycházející ze strukturální změny výzkumných a vysokoškolských institucí z hlediska genderu přenáší pozornost od individuální úrovně postavení žen ve vědě na strukturální úroveň, na úroveň organizace výzkumných institucí, systémů hodnocení vědecké práce a excelence a organizace vědecké práce. Upozorňuje na to, že pro dosažení genderové rovnosti by nemělo být cílem změnit ženy tak, aby se chovaly jako muži (což je feministickým snahám a aktivitám na podporu genderové rovnosti často podsouváno), ale upozornit a vzít v potaz fakt, že současné společnosti, ani ty západní, nezacházejí se všemi jedinci stejně a rovnocenně. Strukturální změna tak má sloužit k vytvoření genderově férového prostředí, které umožní plnohodnotné uplatnění pro ženy i muže v genderově podmíněném vědeckém prostředí.

Mohlo by se tudíž zdát, že pro zastánkyně a zastánce genderové rovnosti nastává světlé období, kdy se téma genderové rovnosti znovu dostává do popředí politického zájmu. Jak ukáží dále, klíčovou argumentační linkou pro zavádění strukturální změny se stal tzv. „business case“, obchodní argument,

¹ Na webových stránkách Evropské komise se na portálu Science and Society (<http://ec.europa.eu/research/science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=1281>) uvádí: „V tomto kontextu znamená výraz ‚strukturální změna‘ zvýšení genderového uvědomění v rámci univerzit a výzkumných institucí a modernizaci organizační kultury. To má důležité implikace pro rovné příležitosti, plné využití talentů, přitažlivost vědeckých kariér a kvalitu vědeckého výzkumu.“

² Např. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st10/st10246.en10.pdf>, www.consilium.europa.eu/uedocs/NewsWord/en/intm/118028.doc, http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf.

³ Viz <http://ec.europa.eu/research/science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=1281>.

který tvrdí, že vyšší zastoupení žen a pozornost věnovaná genderu v obsahu výzkumu a inovací vytvoří prostor pro maximalizaci finančních zisků. Ostatně, strukturální změna je neoliberálním ekonomickým konceptem zaměřeným na zvýšení flexibility, uvolnění pravidel a orientaci na ekonomický růst. V souvislosti s ženami ve vědě se tak hovoří o tom, že odstranění všech genderových nerovností může údajně vést až k 30% růstu hrubého domácího produktu v EU jako celku (Geoghegan-Quinn 2010). Genderová rovnost se vyplácí, doslova.

V následujícím textu tedy budu zkoumat, k jaké proměně v utváření genderové rovnosti v evropské politice došlo v posledních třech letech a jaké jsou klíčové argumenty používané pro prosazení genderové rovnosti. Budu se ptát, zda a jak je možné prosazovat genderovou rovnost na základě argumentu, že genderová rovnost prodává – inovace, znalost, nejlepší lidské zdroje. Jaké jsou implikace této hokynářské logiky pro genderovou rovnost?

Článek vychází z mých výzkumných aktivit a aktivismu na poli genderové rovnosti ve vědě, ze zkušeností z poradních a expertních orgánů Evropské komise, studia a připomínkování evropských dokumentů vědních politik, z účasti na evropských seminářích, workshopech a konferencích na téma genderové rovnosti ve vědě a z interakcí povětšinou s kolegyněmi, které se tématu genderové rovnosti ve vědě v Evropě věnují. V článku analyzuji dokumenty vědní politiky zejména z posledních let, převážně jde o usnesení, sdělení, doporučení, zelené knihy, dokumenty či mediální vyjádření k tzv. vlajkovým iniciativám Evropské komise a jednotlivé výzvy k podávání projektů.

TEORETICKÉ RÁMOVÁNÍ A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

V tomto článku navazuji na předchozí práci Alice Červinkové a svou vlastní (Linková, Červinková 2011), v níž jsme analyzovaly způsoby zhmotňování (*modes of mattering*) (Law 2004) objektu „ženy a věda“ v různých místech neboli obchodních zónách (*trading zones*) (Galison 1999) na evropské úrovni, kde se setkávaly různá zhmotnění objektu „ženy a věda“. V textu jsme se konkrétně zaměřily na obchodní zóny v podobě dokumentů, mezinárodní konference a Generálního ředitelství pro výzkum a technologický vývoj⁴ (dnes Generální ředitelství pro inovace) Evropské komise.

⁴ Generální ředitelství jsou administrativní instituce odpovědné za určitou oblast veřejné politiky, např. výzkumu a inovací.

Koncept zhmotňování (*matter-ing*) odkazuje ke třem důležitým momentům. Za prvé spojuje dva světy: svět hodnot a svět faktů. Anglické slovo *matter* Law nevybral náhodou – snoubí v sobě totiž klíčové aspekty přístupu vědních studií. Nerozlišuje mezi diskurzem a materialitou, mezi hodnotami a věcmi. Reality, které zhmotňujeme, není možné oddělit od toho, na čem (nám) záleží. A pro vědní studia toto vždy zahrnuje jak diskurz, tak materialitu. Za druhé nedokonavý vid „zhmotňování“ odkazuje k procesualnosti utvářených realit. A za třetí jde o „uskutečňování“ (*enactment*) (Law 2004, s. 5, Law, Urry 2003, Barad 1999, 2003, Mol 2002). Neexistuje jedna všeobíhající realita, ale reality utvářené v různých lokacích (Law 2004, s. 2), které se liší v důrazech, v tom, co je zhmotňováno. Jde o svět, „který je dělán, který je uskutečňován do bytí“ (Law 2004, s. 2). A tohoto uskutečňování do bytí se v přístupu vědních studií neúčastní pouze živí aktéři, ale i ti neživí (politiky, dokumenty, zprávy, institucionální pravidla, procedury atd.). V tomto pojetí není objekt „ženy a věda“ chápán jako stabilní, pevný a neměnný, ale jako objekt, který je neustále uskutečňován ve specifických lokacích, přičemž různá uskutečňování objektu „ženy a věda“ na sebe narážejí, střetávají se a jsou vyjednávána v mocenských vztazích různých sítí a aktérů. Jak říká Law: „Vytváření faktů je vytváření hodnot je vytváření uspořádání, která jsou tak či onak politická.“ (ibid.)

Naše předchozí analýza se zaměřila na to, jak se zhmotňuje komplexní problém „ženy a věda“, a použily jsme klasifikaci Johna Lawa, který rozlišuje šest způsobů nebo režimů zhmotňování. Těmi jsou kritika (*critique*), řešení hádanek (*puzzle-solving*), vyrovnávání (*balance*), interference (*interference*), avantgarda (*avant garde*) a inspirace (*inspiration*). První tři odkazují k obvyklým způsobům, jak se vypořádat s komplexními problémy. Kritika zhmotňuje problematiku v opozici vůči pozici, kterou kritizuje. Nabízí přehodnocení, jinou morálku. Řešení hádanek odkazuje ke Kuhnově „normální vědě“, postoji, podle kterého je k řešení problému třeba nových a dalších informací. Do tohoto režimu jsme zařadily například aktivity související se sběrem statistik či důraz na propagaci vzorů nebo mentoring. Vyrovnávání, říká Law, najdeme zejména v oblasti veřejné politiky, kde se různá zhmotnění komplexních problémů, která jsou neslučitelná, stavějí jednoduše vedle sebe. Tento režim jsme analyzovaly na příkladu konference, kde vedle sebe byly nekriticky a nereflexivně postaveny přístupy vycházející z poststrukturalismu a ty, které vůbec nepracují s genderovou teorií. Z hlediska kritické analýzy nabízí Law tři další způsoby, interference, avantgardu a inspiraci. Interference přikládá důležitost lokálním podmínkám a situované znalosti. Zdů-

raňuje proces zhmotňování a mnohost reality. Interference nečiní rozdíl mezi hodnotami a fakty (jak to činí mody kritiky a řešení hádanek). Režim interference jsme identifikovaly v přístupu „věda s ženami, věda pro ženy, věda o ženách“ (více viz Glover 2002, s. 40), jehož cílem bylo promítnout gender jak do definice výzkumných otázek a interpretace výzkumů, tak do organizace výzkumu, kariérního uplatnění žen ve vědě a na rozhodovacích pozicích. V letech 2001 až 2005 byl obsažen v různých komunikacích a pracovních dokumentech Evropské komise a prosazován femokraticky orientovanými úřednicemi⁵ oddělení Ženy a věda v rámci Generálního ředitelství pro výzkum. Režim avantgardy jde ještě dále, když se snaží rozbít obecně přijímané předpoklady. Zpochybňuje základní argumentační linie a poukazuje na to, jak jsou argumenty konstruovány. Inspirace akcentuje tělesnost a žitou zkušenost, aspekty, které jsou z tvorby vědecké znalosti často vylučovány, protože ji činí nečistou a irrelevantní. Law a další považují za důležité proces vytváření znalosti těmto osobním, žitým momentům otevírat, protože spoluurčují, co a jak víme, jsou součástí tvorby znalosti. K těmto šesti způsobům uskutečňování objektu „ženy a věda“ jsme přidaly sedmý – zakopání pozic (*retrenchment*). Tento režim jsme definovaly v opozici k Lawově interferenci: také neodděluje fakta a hodnoty, ale na rozdíl od interference je jeho cílem udržet status quo, vyčistit realitu a potlačit rozdílné a nesouhlasné pozice (Linková, Červinková 2011, s. 226).

V tomto článku na tyto analýzy navážu. V závěru článku se s Alicí Červinkovou ptáme, zda bude v nové „Unii inovací“ prostor pro genderovou rovnost a jaký typ prostoru to bude. Zde bych tedy chtěla nabídnout částečnou odpověď na tuto otázku v době, kdy se Unie inovací spouští. Z hlediska feministických snah o proměnu vědecké kultury mě bude zajímat, zda stávající politické diskurzy a akce pro dosahování genderové rovnosti jsou interferenční, balanční, nebo zda jde o jiný, subtilnější způsob zakopání pozic, a jaké implikace toto uskutečňování objektu „ženy a věda“ má z hlediska odstraňování diskriminace v oblasti vědy a výzkumu.

Tento článek se hlásí k rozsáhlému bádání na poli politik genderové rovnosti v Evropské unii a týká se specificky oblastí vědy a výzkumu. Oproti těmto studiím budu ale využívat teoretický přístup Johna Lawa, protože jej považuji za metodologicky příhodnější. Přesto ale považuji za důležité zde tyto jiné teoretické přístupy představit a vymezit se vůči

⁵ Termín femokratka odkazuje k úřednicím v úřadech, byrokraciích, které se snaží podporovat téma genderové rovnosti. Odborná literatura se pak věnuje různým aspektům možnosti a nemožnosti působení femokratky v byrokraciích (viz např. Valiente 1997, Prügl 2004).

nim. V rámci zkoumání genderového mainstreamingu⁶, který se v průběhu devadesátých let 20. století stal dominantním politickým rámcem pro prosazování politiky rovných příležitostí v EU (Pollack, Hafner-Burton 2000, s. 435), se rozvíjejí různé přístupy k analýze toho, co vlastně genderový mainstreaming je, jak je úspěšný a zda se skutečně daří proměňovat evropské politiky a akce směrem k větší genderové rovnosti.

V těchto analýzách některé autorky vycházejí z rozlišení na určování agendy (*agenda setting*) a integraci agendy (*agenda integration*), které poprvé použila Jahan (1995). Tento přístup dále rozvíjí Lombardo (2005), která například analyzovala proces tvorby Evropské ústavy z hlediska genderového mainstreamingu, a Squires (2005), která se zaměřila na politiky diverzity. V rozpracované verzi, která překračuje původní teoretizaci Jahan,⁷ integrace agendy znamená zahrnutí genderové rovnosti do existujících politik bez cíle proměnit dominantní politická paradigmat (Lombardo 2005, s. 413). V rámci stávajících politických cílů se tak vytvoří určitý, často velice omezený, prostor pro genderovou rovnost, která se potom ale, jak argumentuje Rees (2005, s. 562), může ztratit, „být pohlce na ... neutralizována“. Nenarušuje totiž dominantní hodnotová východiska, není interferenční, jak by řekl Law. Určování agendy na druhou stranu v sobě nese potenciál změny, snahu o nové „vidění a děláni“ reality (viz Rees 2005, s. 560), o paradigmatickou transformaci politiky, kde je hodnota genderové rovnosti upřednostněna před jinými a gender slouží k „přeorientování mainstreamové politické agendy z hlediska genderu“ (Lombardo 2005, s. 413). Z hlediska režimů zhmotňování bychom v těchto přístupech našli režim kritiky, ale ještě spíše

⁶ V odkazech k literatuře, která se věnuje specificky genderovému mainstreamingu, budu používat výraz genderový mainstreaming. Ve vlastních analýzách budu používat termín genderová rovnost. Jedním důvodem je to, že pojem genderový mainstreaming, i když je přijatým nástrojem pro prosazování rovnosti, není v Generálním ředitelství pro výzkum (inovace) příliš používán. Za druhé se domnívám, že jakkoli se jeho definice (viz níže) může zdát z hlediska veřejné politiky revoluční, je vždy nutné se ptát, jaký genderový mainstreaming máme na mysli, jaká je jeho politická afinita – genderový mainstreaming totiž může znamenat mnoho, ale také velmi málo. O tom je ostatně i tento text. Zde nabízím definici genderového mainstreamingu Terezy Rees, kterou považuji za srozumitelnou a zároveň výmluvnou – poukazuje na všeobíhající povahu genderu ve strukturaci našich společností: „Genderový mainstreaming je podpora genderové rovnosti skrze systematickou integraci genderu do všech systémů a struktur, do všech politik, procesů a procedur, do organizací a jejich kultury, do způsobů vidění a děláni“ (Rees 2005, s. 560).

⁷ Jak upozorňuje Verloo (2005, s. 347), původní přístup Jahan pracuje pouze s inkluzí žen: integrace agendy tudíž znamená začlenění žen do rozhodovacích procesů, zatímco utváření agendy uznání ženské agendy. Dle Verlooa ztrácí rozšířená pojetí ze žetete klíčovou roli, kterou Jahan přisuzuje ženskému hlasu v procesu transformace (ibid, s. 348).

interference (režimy avantgardy a inspirace si na úrovni politik představují velice obtížně).

Sainsbury a Bergquist (2009, s. 231) s tímto rozlišením na integraci a určování agendy nesouhlasí a poukazují na jeho nekoherentnost. Teoreticky dle nich tato dichotomie směřuje dvě odlišné věci, protože integrace a proměna vůči sobě nestojí v opozici: opakem integrace je separace, oddělení agendy, a ne její proměna. Určování agendy je pak spíše opakem nahodilosti, neplánovanosti, a ne opakem integrace, zahrnutí agendy do stávajících politik. Sainsbury a Bergquist navíc poukazují na fakt, že genderový mainstreaming potom může být odmítán, protože je vnímám „pouze“ jako integrační (ibid.), bez podstatného vlivu na proměnu politik. Na příkladu Švédska pak ukazují, že oba přístupy – integrace a určování agendy – je nutné vnímat jako komplementární součásti snah o prosazení genderové rovnosti.

Dichotomii integrace versus určování agendy také nepovažují za příliš užitečnou. Nabízí totiž představu určitého dokončeného stavu, kde je genderová rovnost buď transformativní silou, která promění politiku, nebo je integrována tak, že genderová perspektiva je „prodávána“ (Walby 2005, s. 323) jako nástroj dosažení stávajících politických cílů. Takový buď–anebo přístup považují analyticky za statický a ne příliš produktivní. Ostatně způsoby zhmotňování odkazují právě na procesualnost, na vznikání a různost věcí, na kterých při zhmotňování záleží. Genderová rovnost tedy není něco, co pronikne na agendu a pevně se tam usídí. Jak je zřejmé z feministických snah posledních století, jde vždy a všude o neustálé udržování a vyjednávání pozic, nová zhmotnění, nové aliance. A hlavně není možné zůstat pouze u politik na papíře.

Jiné autorky (Verloo 2005, Ferree 2004) používají koncept (strategického) rámování. Rámovací procesy jsou „vědomé strategické snahy skupin lidí vytvořit sdílená chápání světa a sebe samých, která legitimují a motivují kolektivní akci“ (Adams et al. 1996, s. 6; citováno v Pollack, Hafner-Burton 2000, s. 435). Dle Verloo (2005, s. 359) „[S]trategické rámování odkazuje k procesu navazování feministického cíle, např. genderové rovnosti, k nějakému klíčovému cíli organizace, která by měla provádět nebo provádí genderový mainstreaming, čímž se zajistí věrnost takové organizace genderovému mainstreamingu“. Koncept strategických rámců rozvinul Snow a jeho kolegyně a kolegyně, kteří argumentovali, že sociální hnutí mohou *strategicky* rámovat témata a problémy tak, aby rezonovaly či „zapadaly“ do existujících dominantních rámců, které zastávají jiní aktéři. Ti pochopitelně budou spíše ochotni prosazovat cíle, které rezonují s jejich rámci, než s těmi, které stojí v opozici. Jak říká Teghtsoonian:

„[...] existuje názor, že pravděpodobnost, že mainstreaming genderové analýzy bude mít šanci na úspěch, záleží na tom, do jaké míry bude prezentován tak, že odpovídá normám a hodnotám, na kterých stojí stávající praktiky v rámci veřejné služby, a podporuje je. Tam, kde tyto normy privilegují neutrální a depolitizovaný přístup k analýze politiky, se musí iniciativy genderové analýzy odklonit od svých feministických kořenů, aby mohly blíže napodobit ustavené a přijímané praktiky. Tím ale riskují, že se genderová analýza stane pouhým technickým nástrojem spíše než nástrojem změny. Tak v politickém kontextu, ve kterém je vládní politická agenda postavena na neoliberalních hodnotách, musí zastánci a zastánkyně a praktikové a praktičky genderové analýzy jemně vyvažovat mezi rámováním svých argumentů způsoby, které budou „slyšeny“, a zajištěním toho, že blaho různých skupin žen zůstane v srdci genderové analýzy politik a ve strategiích a nástrojích navržených k jejich podpoře.“ (Teghtsoonian 2004, s. 281)

Přijetí genderového mainstreamingu tak z velké části záleží na tom, do jaké míry se překrývají dominantní rámce institucí EU a pozice genderového mainstreamingu. Genderový mainstreaming je proto inherentně rozporuplným procesem – pracuje totiž s pojmem mainstreamu, hlavního proudu, který ale genderová analýza a nové genderové normy často narušují (Walby 2005, s. 322). Z tohoto hlediska je pak klíčové, z jakého politického rámování daný přístup k genderovému mainstreamingu vychází. Přístupy liberálního feminismu nebudou mainstreamové neoliberalní politické rámování zpochybňovat, a může se tak stát, že „úspěšné“ prosazení politiky, která měla původně vést k vyšší genderové rovnosti, bude mít v důsledku úplně opačné dopady (podobně též Verloo 2005, s. 361). Stratigaki (2004) tak například argumentuje, že politiky kombinace pracovního a soukromého života nejsou tolik o sdílení povinností a odpovědnosti v soukromé sféře mezi ženami a muži, jako spíše o podpoře flexibilních, a tak zároveň i nejistých forem zaměstnávání (podobně též Rees 2005, s. 562). Jde tedy o to, jaká politika genderové rovnosti je prosazována. Sue Rosser na analýze programů na podporu kariéerního uplatnění žen ve vědě v USA kromě toho ukazuje, že liberální feministické přístupy sdílejí základní východiska s tradiční metodou vědeckého poznání: „Oba totiž předpokládají, že lidské bytosti jsou vysoce individualistické a získávají znalost racionálním způsobem, který může být oddělen od jejich sociálních podmínek, a oba také přijímají platnost pozitivismu jako způsobu poznání.“ (1998, s. 175) Některé autorky, které pracují s teorií strategického rámování (viz Verloo 2005, s. 359–361), jsou k otázce moci, zdrojů a mobilizací vysoce citlivé. Tuto teorii nicméně považují za nedostatečnou v tom směru, že se soustřeďuje na jazykové prostředky a diskurz, na to, jak využít dominantní

diskurzivní rámce pro prosazení subverzivního či kontroverzního rámování. Přestože je studium diskurzů jistě zásadní, považuji za klíčové z hlediska analýzy utváření veřejných politik, jakou je i politika genderové rovnosti, vytvořit prostor pro artikulaci otázek zdrojů a materialit, které jdou za rámec diskurzu a týkají se otázky moci. Jde totiž o to, zda a jak získávají určité rámce význam, jestli na nich záleží a kde a jak se zhmotňují a zda a jakou přinášejí změnu.

Přístup *zhmotňování* dle mého názoru překonává výše uvedené problematické aspekty přístupů rozšiřování či integrace agendy a strategického rámování. Koncept zhmotňování vychází z toho, že neexistuje žádný jednoduchý způsob, jak zhmotňovat komplexní problémy, a téma genderové rovnosti ve vědě rozhodně takový komplexní problém je. Jak říká John Law, komplexní problémy jsou neuspořádané (*messy*), přičemž se v nich zhmotňuje celá řada věcí, ty ale mohou být protichůdné (Law 2004). Způsob, jakým genderovou rovnost uskutečňují feministky, se dramaticky liší od způsobu velké většiny úředníků a úřednic v Evropské komisi, kteří mají genderovou rovnost na starost,⁸ a liší se tedy také to, jakou genderovou rovnost chtějí prosazovat. Koncept zhmotňování je citlivý k otázkám moci a přístupu ke zdrojům, k tomu, kdo má moc určovat významy a prosazovat určité skutečné reality. Je také o náhodách a neplánovaných změnách. A je také o bezmoci, marginalizaci, emocích a mobilizacích. Tento přístup vycházející z vědních studií neříká „anything goes“ – cokoli je možné. Naopak: kriticky se zaměřuje na to, jak se otevírají / jak je možné otevírat skuliny pro nastolení změn, jak se jiná místa uzavírají / jsou uzavírána, jak velice stabilní některá zhmotnění reality mohou být a jak je potom jakákoli změna velice obtížná. V tomto kontextu zaměřený se na proces poukazuje především na aktérství, možnosti změny, odpovědnost za skutečnosti, které společně, neustále, neuspořádaně vytváříme.

PŘÍBĚH GENDEROVÉ ROVNOSTI V EVROPSKÉ VĚDNÍ POLITICE: KRÁTKÝ HISTORICKÝ EXKURZ

Téma genderové rovnosti se v evropské vědní politice objevilo na konci 20. století a promítlo se v menší či větší míře do tří rámcových programů na podporu výzkumu (pátého, šestého a sedmého). V současné době se zdá, že bude důležitou součástí nového programu Horizont 2020 pro období 2014–2020. V této části textu nejprve krátce načrtnu histo-

⁸ Ostatně i feministky zhmotňují rovnost rozdílně a často protichůdně. Dané téma ale přesahuje možnosti a zaměření tohoto článku.

rii prosazení tématu genderové rovnosti v Evropské komisi. Posléze se zaměřím na proměnu politiky genderové rovnosti v Generálním ředitelství pro výzkum, která se nejprve utvářela v rámci sekce „ženy a věda“. Ta byla na počátku 7. rámcového programu přejmenována na oddělení „vědecká kultura a genderová témata“ a v současné době funguje pod jménem „gender a etika“. V závěru se budu věnovat tzv. „strukturnální změně“ na pozadí zvětšujícího se důrazu na neoliberální hodnotu růstu, evropskou konkurenceschopnost, management lidských zdrojů, zejména těch ženských, a vědeckou excelenci.

Ve své analýze genderového mainstreamingu v Generálním ředitelství pro výzkum a technologický vývoj Pollack a Hafner-Burton zdůrazňují, že v žádném případě nešlo o ředitelství, které by bylo ve srovnání s jinými genderové rovnosti nakloněno (2000, s. 447–450), spíše naopak. Konstelace různých aktérů a akterek v devadesátých letech 20. století nicméně vedla k tomu, že se tématu začala věnovat politická pozornost a bylo mu vyčleněno místo v rámci ředitelství (Klinge, Bosch 2005, Pollack, Hafner-Burton 2000). Jak ukazují Linková a Červinková (2011), byl objekt „ženy a věda“ v této rané fázi (tj. v průběhu 5. rámcového programu a během přípravy 6. rámcového programu) uskutečňován v modech řešení hádanek a interference.⁹ Analýzy ukazují (Pollock, Hafner-Burton 2000, Klinge, Bosch 2005), že v tomto počátečním období sehrály důležitou roli tzv. femokratky, úřednice pracující v rámci oddělení Ženy a věda v Generálním ředitelství pro výzkum a technologický rozvoj (více viz Linková, Červinková 2011), které s podporou externích aktérů a politické podpory komisařky Cresson mohly propagovat zhmotnění objektu „ženy a věda“ v jeho interferenčním modu spolu s dalšími, méně kontroverzními způsoby. Pracovní dokument Evropské komise s názvem Women and Science: the gender dimension as a leverage for reforming science (Evropská komise 2001, s. 16) tak například uváděl: „Genderová rovnost ve vědě podpoří nutnou reformu vědy.“ Způsob zhmotnění objektu „ženy a věda“ ale v této fázi vedl mimo dominantní politické cíle a priority Evropské komise v oblasti výzkumu, a ani argument, že genderová rovnost povede k vyšší kvalitě vědy, na této situaci nic nezměnil. Objekt „ženy a věda“ byl tedy v rámci oddělení Ženy a věda Generálního ředitelství pro výzkum zhmotňován interferenčně, jak ale dokládá Linková a Červinková, neměl dlouhého trvání – veškerá interference se totiž postupně vytra-

⁹ Je pravda, že dokumenty již obsahovaly i zárodky argumentace založené na efektivitě (genderová rovnost povede k vyšší efektivitě výzkumu, argumentovalo například v roce 1999 Sdělení Komise „Women and Science: Mobilizing Women to Enrich European Research“ (Evropská komise 1999)). Tento argument ale v té době nebyl navázán na jiné priority prosazované v Generálním ředitelství pro výzkum.

tila. Komisařka Cresson, která téma podporovala, musela odstoupit v důsledku korupčního skandálu, femokratky, které pracovaly v oddělení Ženy a věda, byly v průběhu 6. a na začátku 7. rámcového programu obměněny a ze strany části výzkumné komunity byl vyvíjen značný tlak na odstranění tzv. genderové dimenze z rámcového programu s argumentem o potřebě „zjednodušit“ rámcový program pro jeho účastníky. Ukazuje se tedy, jak zranitelné je téma genderové rovnosti, pokud dojde k posunu v podmínkách, aktech a sítích, ve kterých je téma zhmotňováno. Na počátku 7. rámcového programu tak bylo téma odsunuto na okraj politického zájmu, realizováno bylo zejména z hlediska zastoupení žen způsobem, který Linková a Červinková nazývají zakopání pozic. Sama Evropská komise v roce 2009 přiznala, že „[A]kce k genderové rovnosti byly v posledních letech malé rozsahem a zaměřovaly se pouze na ženy-vědkyně a na to, jak by mohly být jejich role a obraz posíleny prostřednictvím ambadorských schémat, mentoringových aktivit, síťovacích snah atd.“ (Evropská komise 2009a, s. 16)

V roce 2009 se objevila nová konstelace, která utvořila prostor pro posun ve zhmotňování objektu „ženy a věda“. Došlo k obměně na postu osoby odpovědné za téma genderové rovnosti a posléze byla jmenována i nová komise, včetně komisařky pro výzkum, inovace a vědu M. Geoghegan-Quinn. V průběhu let 2008 a 2009 došlo k odklonu od toho, že se téma řešilo samostatně v soutěži o politickou pozornost a podporu v rámci ředitelství a mimo ně. Místo toho byla genderová rovnost navázána na nový politický program, program modernizace univerzit. Jak argumentují Pollack a Hafner-Burton (2000, s. 452–453) s odkazem na přístup integrace agendy: „... integrační přístup Komise je přímým výsledkem strategických voleb zastánců a zastánkyň mainstreamingu, kteří konzistentně rámovali a ‚prodávali‘ genderový mainstreaming jako efektivní nástroj pro dosažení cílů sledovaných tvůrci politik, spíše než by tyto cíle jasně zpochybňovali, což by s velkou pravděpodobností bylo mainstreamovými tvůrci politik na úrovni EU odmítnuto“ Poté, co prozkoumám vztah mezi programem modernizace a genderovou rovností, se zaměřím na to, jakou genderovou rovnost tento přístup s ještě silnějším důrazem na inovace, který razí stávající komisařka, vůbec umožňuje.

MODERNIZACE UNIVERZIT: ROZŠÍŘENÍ JEDNOHO KONCEPTU

Téma genderové rovnosti tedy bylo v počátku v Evropské komisi propagováno femokratkami, prosazujícími i feministické, interferenční zhmotňování objektu „ženy a věda“,

kteřé stavělo na principu rovnosti a demokratizace na základě přístupu „věda pro ženy, věda s ženami, věda o ženách“. S personální obměnou se tento přístup vytratil, a protože téma genderové rovnosti bylo řešeno odděleně od „velké“ vědní politiky, jelo po samostatné, paralelní koleji, která se na začátku 7. rámcového programu změnila v kolej slepou.

Program „modernizace“ univerzit zahájila Evropská komise v roce 2006 (Evropská komise 2006) jako součást Lisabonské strategie pro růst a pracovní místa. Je tak pevně navázán na současné neoliberalní směřování Evropské unie s důrazem na ekonomický růst prostřednictvím výzkumu a vysokého školství, které se mají orientovat na spolupráci s průmyslem a výchovu flexibilních mladých lidí pro potřeby trhu práce. Jde o modernizaci „druhé vlny“, která ve jménu flexibility, růstu a rozvoje demontuje výtěžky první vlny modernizace a jejím klíčovým procesem je privatizace (viz např. Keller 2007). Přestože se v dokumentu hovoří o svobodě, jde spíše o její okleštění s cílem prosadit zájmy jiné, neakademické, obchodní a průmyslové. Univerzity se staly „aktéry v krajně globálních ekonomických vztazích a transakcích“ (Evropská komise 2009, s. 6). V letošním roce se má projekt modernizace dokončit a měl by být projednán způsob „převedení výsledků do politického procesu“ (Evropská komise 2011, s. 7).

Co se týká genderové rovnosti, nedá se říci, že by genderová rovnost nebo kariérní uplatnění žen bylo od počátku součástí plánu modernizace. Zmínky v oficiálních dokumentech spíše naznačují strategii drobných úliteb, které známe i v České republice (takové drobné, vágní zmínky profesního uplatnění žen obsahovaly dokumenty Národní politika výzkumu a vývoje z roku 2000¹⁰ a na léta 2004–2008¹¹, zřejmě v důsledku požadavku genderového mainstreamingu v rámci přístupových vyjednávání). První sdělení z roku 2006 genderovou rovnost či konkrétně kariérní uplatnění žen v evropské vědě netematizuje vůbec. V roce 2007 pak přijala Rada Evropské unie Usnesení Rady o modernizaci univerzit v zájmu konkurenceschopnosti Evropy v globální znalostní ekonomice, které modernizaci vnímá jako nástroj pro „vytvoření znalostní společnosti a ekonomiky a zlepšení konkurenceschopnosti Evropy“ (Rada Evropské unie 2007, s. 2). V tomto dokumentu jsou „ženy“ zmíněny jednou, když Rada EU potvrzuje „význam vytvoření větších možností vědecké dráhy pro ženy“ (ibid.). V říjnu 2008 pak byla předložena Zpráva Komise Radě týkající se usnesení Rady ze dne 23. listopadu 2007 o modernizaci univerzit v zájmu

¹⁰ <http://www.vyzkum.cz/RedirectorSekce.aspx?idsekce=612>.

¹¹ <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=5580>.

konkurenceschopnosti Evropy v globální znalostní ekonomice (Evropská komise 2008), která téma opět zcela opomíjí. Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů „Nové partnerství pro modernizaci univerzit: fórum EU pro dialog mezi univerzitami a podniky“ (Evropská komise 2009b) genderové hledisko zmiňuje pouze v souvislosti se zajištěním „podnikatelského vzdělávání“. A nakonec pracovní dokument Evropské komise, který doplňuje Sdělení z roku 2009, pak gender a ženy zmiňuje v souvislosti s podnikáním, genderovými rozdíly v podnikání a nízkým podílem mezi podnikateli (Evropská komise 2009c, s. 8, 17, 26, 38).

V jiné části Generálního ředitelství pro výzkum začala na počátku roku 2008 příprava tzv. Stocktaking exercise k 10. výročí aktivit Evropské komise v oblasti genderové rovnosti a byla ustavena poradní skupina ke konferenci Changing Research Landscapes to Make the Most of Human Potential: 10 years of EU Activities in „Women and Science“, and BEYOND. Konference byla zorganizována Evropskou komisí, konkrétně oddělením Vědecká kultura a genderová témata, a českým předsednictvím Radě EU v květnu 2009 v Praze. Bylo to právě během přípravy této konference a práce expertní skupiny, kdy se téma modernizace univerzit poprvé explicitně objevilo v souvislosti s tématem genderové rovnosti. Jak ukazují oficiální dokumenty zmíněné výše, téma genderové rovnosti či kariérního uplatnění ve vědě či obecněji lidských zdrojů nebylo dostatečně zahrnuto v procesu modernizace. Pro účely konference (kde se původně uvažovalo o organizaci sekce k tématu genderu a excelence a genderu v obsahu znalosti) se oddělení Vědecká kultura a genderová témata přihlásilo k diskurzivnímu rámování modernizace. V tomto pojetí ovšem nebylo zdůrazňováno externí financování, hodnocení výzkumu, spolupráce s průmyslem, mobilita a další oblíbené reformní kroky, ale modernizace ve smyslu genderové rovnosti. Toto pojetí genderové modernizace bylo navíc dost široké: modernizace měla znamenat jak gender v obsahu výzkumu jako příklad modernizace výzkumných metodologií a přístupů, tak z hlediska kariérního uplatnění žen jako příklad modernizace správy lidských zdrojů. Modernizace se tak v jiném hávu vracela k triádě „věda s ženami, věda pro ženy, věda o ženách“.

Zpráva s názvem Stocktaking 10 years of „Women in Science“ policy by the European Commission 1999–2009 (Evropská komise 2010b), nakonec obsahuje 21 výskytů slova „modernisation“, které se vždy týká modernizace lidských zdrojů a genderového managementu lidských zdrojů. Zároveň s tím se ale začalo objevovat sousloví nové: „strukturální změna“, jež bylo zmíněno osmkrát a vždy společně s modernizací. Od publikování této zprávy se otázka genderové rovnos-

ti objevila vedle modernizace i v zásadnějších dokumentech. Jde například o Závěry přijaté Radou konkurenceschopnosti k různým otázkám rozvoje Evropského výzkumného prostoru ze dne 26. května 2010 (The Council of European Union 2010), kde se kapitola 6 věnuje „podpoře žen v evropské vědě a technologiích“. Tyto závěry uznávají, že „genderově stereotypní pracovní kultura a prostředí jsou silnými bariérami genderové rovnosti ve vztahu k výuce, zaměstnávání a kariérnímu postupu zejména v oblasti vědy a technologií“ (ibid., s. 10). Závěry dále podporují zahrnutí genderové dimenze do programu strukturální změny a modernizace výzkumných institucí a zdůrazňují potřebu „dalšího postupu v tomto směru, společně s prosazováním genderové dimenze v evropském výzkumu“ (ibid., s. 11). Ve svém veřejném vystoupení v roce 2010 komisařka pro výzkum a inovace také uvedla: „Evropská komise podporuje tuto ‚strukturální změnu‘ finančně: podporuje výzkumné instituce, aby modernizovaly svoje manažerské struktury a pracovní podmínky tak, aby se staly více genderově uvědomělými, flexibilními a inkluzivními.“ (Geoghegan-Quinn 2010)

V následující části se budu zabývat otázkou, jaké zhmotnění objektu „ženy a věda“ přístup strukturální změny a modernizace umožňuje, jak je využíván, jak je navázán na další cíle Evropské unie a kdo je propaguje. Na závěr se pak budu ptát, jaké implikace má takovéto uskutečňování objektu „ženy a věda“ pro genderovou rovnost ve vědě v Evropě.

OBCHODNÍ ARGUMENT: ROVNOSTÍ K VYŠŠÍM ZISKŮM A NOVÝM TRHŮM

S pokračující ekonomickou krizí se po nástupu nové Evropské komise ekonomické aspekty prosazují nebývalým způsobem i do politik výzkumu a vysokého školství. V roce 2010 byla přijata jedna ze sedmi takzvaných vlajkových iniciativ¹² ohlášených ve Strategii Evropa 2020, Unie inovací, která byla vyvinuta spolu s vlajkovou iniciativou o Průmyslové politice pro éru globalizace, jejímž cílem je zajistit „silný, konkurenceschopný a diverzifikovaný výrobní řetězec se zvláštním důrazem na malé a střední podniky“ (Evropská komise 2010a, s. 6). Iniciativa Unie inovací má za cíl „zlepšit podmínky a přístup k financím na výzkum a inovace, zajistit, že inovativní nápady bude možné přetavit do pro-

¹² Tyto vlajkové iniciativy byly představeny v roce 2010 a jsou považovány za klíčový motor evropského ekonomického růstu a pracovních příležitostí. Vlajkové iniciativy mají stavět na růstu chytrém, udržitelném a inkluzivním (více viz http://ec.europa.eu/europe2020/tools/flagship-initiatives/index_en.htm).

duktů a služeb, které vytvářejí růst a pracovní místa“ (ibid.). Výzkum zjevně nemá hodnotu sám o sobě, ale pouze jako nástroj pro ekonomický rozvoj Evropy v jejím neoliberalním honu za globální ekonomickou prominencí. Modernizace vysokoškolského sektoru, jak jsem ji představila výše, je pak součástí tohoto programu (ibid., s. 9), a strukturální změna, jež je prostředkem pro dosažení genderové rovnosti, je zase úzce navázána na modernizaci. Zjevně je tedy její nedílnou součástí ekonomický aspekt růstu, zvýšení konkurenceschopnosti a soutěž o zdroje. Jak se uvádí ve Strategii rovnosti (Evropská komise 2010c, s. 7): „Výzkum ukazuje, že genderová diverzita se vyplácí a že existuje pozitivní korelace mezi ženami ve vedoucích pozicích a obchodním výkonem.“ A dále pokračuje: „Přetrvávající genderová nerovnost ve vědě a výzkumu je stále zásadní překážkou pro evropský cíl zvýšit konkurenceschopnost a maximalizovat inovační potenciál.“ (ibid.) Nejsou to tedy pouze úřednice a úředníci Generálního ředitelství pro inovace, kdo používá neoliberalní rámování na podporu argumentů pro genderovou rovnost. Tento rámec mobilizují i v Generálním ředitelství pro zaměstnanost, sociální věci a inkluzi. Strategie rovnosti tak má za cíl primárně „zlepšit využívání ženského potenciálu a tím přispět k obecným ekonomickým a sociálním cílům EU“ (Evropská komise 2010d). A právě publikovaná Zpráva expertní skupiny ke strukturální změně (Evropská komise 2011) v úvodu sděluje: „Bez posílení začlenění žen a integrace genderové dimenze do Unie inovací nebudou její cíle – vyšší míra zaměstnanosti, produktivity a sociální koheze a posílení evropské znalostní báze – jednoduše dosažitelné.“ (Evropská komise 2011, s. 15) Strukturální změna je potřeba, neboť „důkazy ukazují, že výkumný výkon je omezován pokračující přímou a nepřímou diskriminací na základě pohlaví a že podpora genderové rovnosti na všech úrovních přispívá k dosahování excelence a efektivity“ (Evropská komise 2011, s. 6). Konkrétní vědkyně, které mají svojí kreativitou a prací přispívat k dosažení těchto cílů, ve zprávě ovšem nevystupují jako lidé, kteří by měli mít možnost rovnoprávně rozvíjet svoje dovednosti a dojít plnohodnotného naplnění, ale jako pomnožený talent, který je potřeba zapřáhnout pro dosažení růstu. Vědci a vědkyně se stali lidským zdrojem, králičkem Duracellem, který má s extrémní výkonností nabíjet stroj evropského ekonomického růstu.

Ženy jako lidské zdroje

Otázka využití ženského potenciálu či talentu pochopitelně není nová. Ztráta lidských zdrojů a nutnost využít ženského potenciálu byly oblíbenými obraty používanými i v raných dokumentech týkajících se genderové rovnosti ve vědě. Sdělení Evropské komise z roku 2000 například uvádí: „Za tou-

to situací stojí několik faktorů, zejména jisté diskriminační mechanismy a jejich očekávání ze strany žen a málo pozornosti věnované určitým omezením, se kterými se potýkají ženy ve svých profesních životech. To je ztráta jak pro ženy samotné, tak pro výzkum a společnost.“ (Evropská komise 2000a, s. 17) O rok později Pracovní dokument Komise hovoří o „nepřijatelném promarnění lidských zdrojů, které si nemůžeme dovolit“ (Evropská komise 2001, s. 3), přičemž problematiku genderové rovnosti navazuje na otázku důvěryhodnosti vědy ve společnosti. O efektivnějším využití lidských zdrojů hovoří ve vztahu k ETAN zprávě (Evropská komise 2000b) i Rees (2001, s. 258). A zpráva Enwise o postavení žen ve vědě ve střední a východní Evropě měla výraz „promarnění talentů“ dokonce ve svém názvu (Evropská komise 2003).

O deset let později je ale rétorika užší: už se nehovoří o výhodách pro ženy, o vztahu ke společnosti a odpovědnosti vědy vůči společnosti, hovoří se prakticky výhradně o konkurenceschopnosti, růstu, efektivitě. „Evropa potřebuje naplno využít svůj pracovní potenciál, aby se postavila výzvě stárnoucí populace a rostoucí globální konkurence. Politiky na podporu genderové rovnosti budou potřeba pro dosažení vyšší participace pracovní síly, což přispěje k růstu a sociální kohezi.“ (Evropská komise 2010e, s. 17) Závěry Rady pro konkurenceschopnost z listopadu 2010 hovoří o genderové dimenzi a rovných příležitostech, které mají „zajistit oddanost a kreativitu žen pro podporu výzkumu, inovací a konkurenceschopnosti“ (Council of the European Union 2010a). Závěry Rady z května 2010 zase mluví o genderově uvědomělé správě lidských zdrojů ve vztahu k modernizaci a strukturální změně, která povede k vyšší výkonnosti a dopadu výzkumu (Council of the European Union 2010b). Otevřeně se zde projevuje neoliberalní orientace současných evropských politik, kde vědci a vědkyně mají hrát prim v budování ekonomického růstu a konkurenceschopnosti Evropy. Jsou zdrojem, který je nutno plně využít. Dokumenty k akademické mobilitě pak hovoří i o otázce kombinace profesní a soukromé dráhy, protože zjevně péče o děti plně využít talentů znemožňuje. Jak uvádí Závěrečná zpráva *Sociální zabezpečení, dodatečné peníze a nové vzorce práce a mobility: profily výzkumníků* (Schoukens, Pieters, Berghman 2010, s. 226): „Protože je pro ženy obtížnější kombinovat svůj pracovní život s rodinnými povinnostmi, výzkumnice se musí potýkat s dalšími překážkami, pokud jde o jejich právo na volný pohyb. Potřebovaly by velice specifické a na míru šité informace.“ Je toho ale mnohem víc, co by ženy-vědkyně potřebovaly, aby mohly úspěšně kombinovat vědeckou práci a mobilitu s rodinnými povinnostmi. Více informací to zjevně nespraví. Klíčové na tomto tónu je, že toto „právo“ na volný pohyb, které je zde invokováno, není míněno jako právo, ale čím

dál více, zejména v přírodních vědách, jako nutnost, imperativ, který pokud není naplněn, plnohodnotný rozvoj vědecké kariéry znemožňuje. Zároveň vidíme posun ve využívání pojmů talenty, zdroje, jejich promarnění a využívání. Zatímco v raných letech zhmotňování objektu „ženy a věda“ byl důraz kladen na instituci vědy a nutnost její proměny, restrukturační, dnes vidíme – přesně v intencích individualizace a privatizace spojené s neoliberální politikou – důraz na individuální úroveň. Nejde ale o konkrétní jedince v síti komplexních sociálních vztahů a různých nároků, různých významů, ale o bezpohlavní talent či zdroj, depersonalizovaný, v genderovém vakuu svého maximálního využití. Evropská komise sice ve svých dokumentech a expertních zprávách, které si nechává vypracovat, může v modu vyrovnávání vedle sebe stavět genderovou strukturální změnu a modernizaci spolu s růstem, konkurenceschopností a mobilitou, je ale zřejmé, že k dosažení genderové rovnosti to samo vést nemůže. Důležitou roli budou nyní hrát mobilizace a strukturální změny v jednotlivých institucích a strukturách.

GENDER V PRODUKCI ZNALOSTI A INOVACÍ

Pokud z hlediska rétoriky lidských zdrojů došlo k zúžení na efektivitu, růst a konkurenceschopnost, potom z hlediska role genderu v produkci znalosti a inovací došlo, chtělo by se říci, prakticky k revoluci. Toto téma totiž bylo v posledních letech v Generálním ředitelství pro výzkum naprosto opomíjeno, přestože se výzkumnice a aktivistky a další aktérky na různých fórech tuto problematiku snažily otevírat a vyjadřovaly jí podporu.

Jak již bylo řečeno, v počátcích řešení problematiky genderové rovnosti byla otázka genderu v tvorbě znalosti silně akcentována. Usnesení Rady z května 1999: „Genderový mainstreaming politiky výzkumu se neomezuje na podporu žen jako výzkumných pracovníků, ale měl by také zajišťovat, že výzkum odpovídá potřebám všech občanů a občanek a přispívá k pochopení genderově relevantních témat.“ (The Council of the European Union 1999) Sdělení Komise z roku 2005 se k genderové dimenzi znovu vrací: „Genderový výzkum může nabízet perspektivy, stimulovat nové metodologie a je hnacím motorem inovací.“ (Evropská komise 2005, s. 4) Díky soustředěnému tlaku tedy byla genderová dimenze zahrnuta do 6. rámcového programu (2002–2006) a stala se jedním z hodnotících kritérií. Výzkumné týmy ucházející se o určité typy podpory musely vypracovávat tzv. genderové akční plány (*gender action plan*, GAP). Jak jsem již ale uvedla v úvodu, gender byl v 7. rámcovém programu (2007–2013) „zjednodušen“, vymístěn.

S modernizací a strukturální změnou se v roce 2010 téma genderu v produkci znalosti vrátilo: Závěry Rady konkurenceschopnosti z května 2010 „SI VŠÍMAJÍ, že zahrnutí genderových témat do výzkumu je zdrojem pro tvorbu nové znalosti a stimulaci inovací, ZDŮRAZŇUJÍ, že tato dimenze by měla být brána v potaz při modernizaci výzkumných institucí a v jakékoli strukturální a kulturní změně s cílem zlepšit efektivitu a dopad samotného výzkumu ... ZDŮRAZŇUJÍ potřebu dalšího posunu v tomto směru, spolu s dalším posílením integrace genderové dimenze do evropského výzkumu“ (The Council of European Union 2010b, s. 11). Příprava nového rámcového programu Horizont 2020 právě probíhá a je tedy naděje, že tyto Závěry Rady spolu s výsledky projektu genSET a konzultace k Zelené knize o budoucnosti Společného strategického rámce pro budoucnost financování EU pro výzkum a inovace by mohly genderový výzkum a genderovou dimenzi výzkumu opět vrátit do hry. Zdroje, které jsou k prosazení genderové dimenze ve výzkumu k dispozici, jsou nepoměrně větší, než byly při vyjednávání 6. rámcového programu.

Je ovšem nezpochybnitelné, že stejně jako v případě využití lidských zdrojů je hlavním argumentem zahrnutí genderu do produkce znalostí a inovací ekonomická užitnost: vždyť nové, inovované produkty šité přímo na míru ženám vytvoří nový trh a povedou k vyšší spotřebě. Takový jednostranný pohled ale nestačí. Zároveň byl totiž spuštěn portál Gendered Innovations in Science, Health and Medicine, and Engineering,¹³ jehož ředitelkou je prof. Londa Schiebinger a spoluředitelkami prof. Ineke Klinge a prof. Martina Schraudner, které hodnoty genderové rovnosti a feminismu v akademické sféře hájí již dlouhou dobu. Cílem portálu je v konkrétních případových studiích ukazovat, jak genderová analýza přispívá k vytváření lepší, odpovědnější, úplnější znalosti, která nebude mít jednostranně negativní dopady na ženy a jejich životy, jak tomu bylo tolikrát v minulosti.

ZÁVĚR: IMPLIKACE PRO GENDEROVOU ROVNOST

Souhlasím se Sainsbury a Bergquist, když říkají, že „vložením perspektivy genderové rovnosti do politik bohužel není to samé jako prioritizace cílů genderové rovnosti“ (2009, s. 229). Mohlo by se zdát, že prostor pro prosazování genderové rovnosti se sice změnil, posunul, ale nemožňuje zásadní změnu právě proto, že je tak silně navázan na neoliberální orientaci stávajících politických cílů a evropských inicia-

¹³ <http://genderedinnovations.stanford.edu/people.html>.

tiv, které mají sloužit k jejich dosažení. Pokud bych vycházela z teoretického přístupu integrace a nastavování agendy, musela bych k takovému závěru nutně dospět. Právě zde se podle mě ukazuje nedostatečnost tohoto přístupu: pokud by totiž bylo nutné zvolit si mezi těmito dvěma koncepty, musela bych dojít k tomu, že objekt „ženy a věda“ byl navázán na dominantní neoliberální rámce, což neumožňuje jeho nové promyšlení. Politická agenda zůstane nezměněná, pouze se vytvoří malý prostor pro přivázání tematiky genderové rovnosti, která se tím ale ochočí, vyprázdní.

Zde chci ale argumentovat pro posun, změnu, jakkoli minuciózní, prostor, který může být dále rozšiřován. Teoretické přístupy, které rozvíjí Law a další, výmluvně ukazují, že věci nejsou jasně dané, definitivní, že jde vždy o konstelace a moc, které vedou k určitým dočasným výsledkům, určitým materializacím, určitým realitám. Mávnutí čarovného proutku funguje v pohádkách, ne při prosazování politik, na které existuje velké množství protichůdných názorů.

Ukazuje se zde důležitost dalšího konceptu vědních studií, *rekurzivita*. Law (1994, s. 14–15) explicitně konceptualizuje sociálně jako rekurzivní proces, kterým popisuje sebevytvářející a sebetransformující povahu sociálních procesů, kde sociálně je vždy médiem a výsledkem zároveň. Roli zde hrají diskurz, struktury, schopnost jednat (agency) a historie. To, co se zhmotňuje, ovlivňuje dále to, co je zhmotnitelné a co není. Protože koncept zhmotňování podtrhuje procesualnost utváření reality, děláni reality, vstupuje do tohoto pole moc: proměna ve vztazích, v nichž jsou reality zhmotňovány, vede k tomu, že někde je moci více a někde méně, což může vést i k umlčení, zneschopnění, k nemožnosti jednat. Jiné aktéry změna ale naopak posílí.

Mohlo by se tedy zdát, že genderová rovnost ve vědě byla na úrovni EU integrována: agenda byla začleněna do klíčových priorit, diskurzivní rámce byly o něco rozšířeny a téma genderové rovnosti bylo vpašováno do projektu modernizace univerzit a výzkumných institucí. Takové čtení ale nepovažuji za příliš užitečné – ani z hlediska snah o prosazování genderové rovnosti. Díky rekurzivní povaze reality totiž zhmotňování objektu „ženy a věda“ jako modernizace a strukturální změny nepovažuji za naprosté vyprázdnění (i když v jiné než současné konstelaci by k tomu pochopitelně mohlo dojít), ale naopak novou možnost. V procesu utváření vědní politiky dochází ke vzájemnému ovlivňování, přičemž je zřejmé, že hlavní neoliberální rámování, tak jak jsem je popsala v předchozích kapitolách, hraje prim. Na druhou stranu ale modernizace, tak jak ji prosazuje odpovědné oddělení v Generálním ředitelství pro výzkum a inovace, některé poradní

orgány, ženské a genderové organizace a dokonce i některé výzkumné a vysokoškolské instituce (viz nedávná Doporučení pro akci ohledně genderové dimenze ve vědě,¹⁴ která v červnu 2010 podepsalo 14 význačných zástupců a zástupkyň vědecké komunity a politiky), má zřejmý transformační potenciál, který – v různých podmínkách, s různou podporou – bude uskutečňován. Je jisté, že se tento proces může zdát velice pomalý, zejména pokud se člověk o prosazení genderové rovnosti zasazuje a genderová rovnost je pro něj důležitou hodnotou. Na druhé straně se ale může zdát rychlý, pokud člověk zastává stanovisko, že řešení genderové rovnosti do vědy nepatří a že jde o evropský genderismus či výplok feministek.

V současné době se nacházíme v situaci, kde se zhmotňování objektu „ženy a věda“ odehrává jako vyrovnávání (*balance* dle Johna Lawa). Genderová rovnost má podporu komisařky pro výzkum a inovace, klíčové poznatky genderového výzkumu v oblasti produkce znalosti i profesního uplatnění žen jsou mobilizovány s cílem podpořit potřebu strukturální změny v institucích. Na rozdíl od počátečního elánu, který vedl k interferenčnímu zvýznamňování v oddělení Ženy a věda, ale také k následnému zakopání pozic na počátku 7. rámcového programu, kdy téma řešilo oddělení Vědecké kultury a genderových témat, je nynější zhmotňování genderové rovnosti opatrnější. I většina organizací, které podporují genderovou rovnost ve vědě a účastnily se nedávné konzultace k Zelené knize o budoucnosti o Společném strategickém rámci pro budoucnost financování EU pro výzkum a inovace,¹⁵ argumentuje ekonomikou a efektivitou – genderová rovnost povede k vyšší kvalitě, k vytvoření nových trhů pro inovace atd. Inovace a modernizace tedy nabízejí zhmotnění, které novost – a genderová rovnost pořád nová je – podporuje.

Jde zde ale ještě i o něco jiného. Tradiční akademické instituce a jejich asociace v rámci výše zmíněné konzultace vyjádřily bezpodmínečnou podporu vědecké excelenci (jako kdyby toto byl neproblematický, jasně daný koncept) a tzv. blue skies research, výzkumu základnímu bez jakýchkoli společenských omezení a poptávek. Nehraje se tedy pouze o to, zda se politiky genderové rovnosti nestanou příliš poplatnými inovačnímu diskurzu a argumentu, že gender prodává, ale hraje se tu také o proměnu celé vědy. Pro zastánce tradičních akademických hodnot univerzalizmu, pozitivismu, objektivitu a racionality, které by spadaly do vědy modu 1 (Gibbons

¹⁴ http://www.genderinscience.org/downloads/genSET_Consensus_Report_Recommendations_for_Action_on_the_Gender_Dimension_in_Science.pdf

¹⁵ http://ec.europa.eu/research/horizon2020/index_en.cfm?pg=home

et al. 1994, Nowotny et al. 2001), je prosazování genderové rovnosti jednou z nebezpečných proměn akademického prostředí – kromě genderové rovnosti sem spadají komercializace a marketizace, transdisciplinarita, nucená spolupráce s průmyslem, ale také větší odpovědnost za vědecké poznatky vůči společnosti a pojetí vědy jako jednoho sociálního podniku, který nestojí mimo, ale uvnitř společnost.

Pro tuto chvíli se tedy zdá, že objekt „ženy a věda“ bude uskutečňován v modu vyrovnávání, kdy vedle sebe stojí zhmotnění, která nejsou slučitelná, kdy žádný z aktérů není v pozici protichůdné významy vytěsnit a prosadit jen jedny, svoje vlastní. Genderová rovnost stojí vedle zvyšování konkurenceschopnosti a soutěživosti, výkonu a růstu, které – jak ukazují jiné teoretičky a výzkumnice – často vedou právě k podryvání genderové rovnosti a její erozi (Fraser 2009, Jaggar 2010). Přestože vyrovnávání jako způsob zhmotňování může úplně vynechávat otázku hodnot a východisek, na kterých jednotlivé vedle sebe poskládané přístupy stojí, jde vždy o etiku, o způsob konání a zacházení se světem kolem nás. Bude předmětem dalšího feministického teoretizování, jakým způsobem se vymanit ze „lsti dějin“, která, jak přesvědčivě dokládá Fraser (2009), dovedla feministické hnutí do náruče neoliberalismu, jenž ho v posledních dekáдах tak narušuje.

Jisté ovšem je, že v posledních třech letech se v Evropské komisi vytvořil prostor pro to, aby problematika genderové rovnosti znovu získala hlas a začala se prosazovat vedle jinak hodnotově orientovaných realit. Právě proto, že se transformativní zhmotnění genderové rovnosti nedostává pouze do různých závazných i nezávazných dokumentů, ale tyto

dokumenty jsou využívány i jako základ pro definici výzev pro podávání projektů a finanční alokace, dochází k vytváření prostoru pro změnu. Prostřednictvím projektů strukturální změny, které realizují jednotlivé organizace, výzkumnice a výzkumníci a administrativní pracovníce a pracovníci, manažeři a manažerky lidských zdrojů a další, může v organizacích docházet k interferenčnímu uskutečňování objektu „ženy a věda“. Evropská komise toto totiž nemá pod kontrolou. A instituce, které se pro interferenční zhmotnění rozhodnou, mají oporu právě v těchto dokumentech. Diskurz a praktiky se tak mohou posilovat, využívat pro prosazení interferenčního zhmotnění objektu „ženy a věda“. Pochopitelně, tento proces je velice křehký a pomalý, může se opět pozastavit, může se ale také urychlit – třeba pokud bude podpora genderové rovnosti od komisařky pro výzkum skutečně vidět, pokud budou finanční prostředky alokované na projekty strukturální změny vysoké, pokud aktérky a aktéři v jednotlivých výzkumných institucích a univerzitách budou trvat na tom, že změny se musí odehrávat na úrovni struktur, pokud... Zakopání pozic ovšem, zdá se, není v tuto chvíli možné, i když pro některé aktéry jak v rámci Evropské komise, tak v rámci výzkumných a vysokoškolských institucí by to pořád bylo zhmotnění upřednostňované. Možnost jednat (agency), kterou mají aktéři a aktérky prosazující interferenční zhmotnění, je ale v tuto chvíli nepoměrně větší než před několika lety, a to i díky průniku interferenčního zhmotnění objektu „ženy a věda“ v evropských vědních politikách.

Mgr. Marcela Linková
marcela.linkova@soc.cas.cz
Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

Reference

1. FRASER, Nancy. Feminismus, kapitalismus a lest dějin. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2009, 10, 2, s. 3–11.
2. GIBBONS, Michael; LIMOGES, Camille; NOWOTNY, Helga; SCHWARTZMAN, Simon; SCOTT, Peter; TROW, Martin. *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage, 1994. 192 s.
3. GLOVER, Judith. Women and scientific employment: Current perspectives from the UK. *Science Studies* 15, 2002, 1, s. 29–45.
4. JAHAN, Rouna. *The Elusive Agenda: Mainstreaming Women In Development*. London: St. Martin's Press, 1995. 160 s.
5. JAGGAR, Alison. „Zachraňte Aminu“: Globální spravedlnost pro ženy a interkulturní dialog. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2010, 11, 1, s. 3–16.
6. KELLER, Jan. *Teorie modernizace*. Praha: SLON, 2007. 194 s.
7. KLINGE Ineke; BOSCH, Mineke. Transforming research methodologies in EU life sciences and biomedicine: Gender-sensitive ways of doing research. *European Journal of Women's Studies*. 2005, 12, 3, s. 377–395.
8. LAW, John. *Organizing Modernity: Social Ordering and Social Theory*. Oxford and Cambridge: Blackwell, 1994. 224 s.
9. LAW John. *Matter-ing, Or How Might STS Contribute?* [online]. Lancaster: Centre for Science Studies, Lancaster University, 2004 [cit. 2007-05-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.heterogeneities.net/publications/Law2004Matter-ing.pdf>>.
10. LAW, John; URRY J. *Enacting the Social* [online]. Lancaster: Centre for Science Studies, Lancaster University, 2003 [cit. 2007-05-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.heterogeneities.net/publications/LawUrry2004EnactingTheSocial.pdf>>.
11. LINKOVÁ, Marcela; ČERVINKOVÁ, Alice. What matters to women and science? Gender, power and bureaucracy. *European Journal of Women's Studies*. 2011, 18, 3, s. 215–230.
12. LOMBARDO, Emanuela. Integrating or Setting the Agenda? Gender Mainstreaming in the European Constitution-Making Process. *Social Politics*. 2005, 12, 3, s. 412–432.
13. NOWOTNY, Helga; GIBBONS, Michael; SCOTT, Peter. *Re-thinking science: Knowledge and the public in the age of uncertainty*. Oxford, UK: Polity Press, 2001. 288 s.
14. PERRONS, Diane. Gender Mainstreaming and Gender Equality in the New (Market) Economy: An Analysis of Contradictions. *Social Politics*. 2005, 12, 3, s. 389–411.
15. POLLACK, Mark A.; HAFNER-BURTON, Emilie. Mainstreaming Gender in the European Union. *Journal of European Public Policy*. 2000, 7, 3, s. 432–456.
16. PRÜGL, Elizabeth. International Institutions and Feminist Politics. *The Brown Journal of World Affairs*. 2004, X, 2, s. 69–84.
17. REES, Teresa. Reflections on the Uneven Development of Gender Mainstreaming in Europe. *International Feminist Journal Of Politics*. 2005, 7, 4, s. 555–574.
18. ROSSER, Sue V. Applying Feminist Theories to Women in Science Programs. *Signs*. 1998, 24, 1, s. 171–200.
19. SAINSBURY, Diane; BERGQVIST, Christina. The Promise And Pitfalls Of Gender Mainstreaming. *International Feminist Journal of Politics*. 2009, 11, 2, s. 216–234.
20. SQUIRES, Judith. Is Mainstreaming Transformative? Theorizing Mainstreaming in the Context of Diversity and Deliberation. *Social Politics*. 2005, 12, 3, s. 366–388.
21. STRATIGAKI, Maria. The Cooptation of Gender Concepts in EU Policies: The Case of “Reconciliation of Work and Family”. *Social Politics*. 2004, 11, 1, s. 30–56.
22. TEGHTSOONIAN, Katherine. Neoliberalism And Gender Analysis Mainstreaming in Aotearoa/New Zealand. *Australian Journal of Political Science*. 2004, 39, 2, s. 267–284.

ČLÁNKY

23. VALIENTE, Celia. State Feminism and Gender equality policies (the case of Spain 1983–1995). In GARDINER, Frances. *Sex Equality Policy in Western Europe*. Londýn: Routledge, 1997. s. 127–141.
24. VERLOO, Mieke. Displacement and Empowerment: Reflections on The Concept and Practice of The Council of Europe Approach to Gender Mainstreaming And Gender Equality. *Social Politics*. 2005, 12, 3, s. 344–365.
25. WALBY, Sylvia. Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice. *Social Politics*. 2005, 12, 3, s. 321–343.

Zdroje

1. The Council of the European Union. *Conclusions on Innovation Union for Europe* [online]. 2010a [cit. 2011-07-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/NewsWord/en/intm/118028.doc>>.
2. The Council of European Union. *The Council conclusions on Various issues related to the development of the ERA* [online]. 2010b [cit. 2011-07-21]. Dostupné z WWW: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st10/st10246.en10.pdf>>.
3. The Council of the European Union. *COUNCIL RESOLUTION of 20 May 1999 on women and science (1999/C 201/01)* [online]. Official Journal of the European Communities, 1999 [cit. 2011-07-21]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/council-resolution-may-1999_en.pdf>.
4. Evropská komise. Enhancing excellence, equality and efficiency in RD&I: Structural change in research institutions and mainstreaming gender in research, v tisku.
5. Evropská komise. *Zpráva Komise Evropskému parlamentu a Radě – Výroční zpráva o činnosti Evropské unie v oblasti výzkumu a technologického rozvoje v roce 2010 (KOM(2011) 428 v konečném znění)* [online]. 2011 [cit. 2011-07-21]. Dostupné z WWW: <http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2011/0428/COM_COM%282011%290428_CS.pdf>.
6. Evropská komise. *SDĚLENÍ KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ Stěžejní iniciativa strategie Evropa 2020 Unie inovací (KOM(2010) 546 v konečném znění)* [online]. 2010a [cit. 2011-07-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/NewsWord/en/intm/118028.doc>>.
7. Evropská komise. *Stocktaking 10 years of “Women in Science” policy by the European Commission 1999-2009* [online]. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2010b [cit. 2011-07-24]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/stocktaking-10-years-of-women-in-science-book_en.pdf>.
8. Evropská komise. *COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Strategy for equality between women and men 2010-2015 (COM(2010) 491 final)* [online]. 2010c [cit. 2011-07-24]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:EN:PDF>>.
9. Evropská komise. *New Strategy on Gender Equality* [online]. 2010d [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&furtherNews=yes&langId=en&newsId=890>>.
10. Evropská komise. *COMMUNICATION FROM THE COMMISSION EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth* [online]. 2010e [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>>.
11. Evropská komise. *Work Programme 2010 Capacities Part 5 Science in Society* [online]. 2009a [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/docs/wp/capacities/sis/s_wp_201001_en.pdf.
12. Evropská komise. *SDĚLENÍ KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGI-*

- ONŮ *Nové partnerství pro modernizaci univerzit: Fórum EU pro dialog mezi univerzitami a podniky KOM(2009) 158 v konečném znění* [online]. 2009b [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0158:FIN:CS:PDF>>.
13. Evropská komise. *COMMISSION STAFF WORKING DOKUMENT accompanying the COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS A new partnership for the modernisation of universities: the EU Forum for University Business Dialogue* [online]. 2009c [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2009:0425:FIN:EN:PDF>>.
 14. Evropská komise. *ZPRÁVA KOMISE RADĚ týkající se usnesení Rady ze dne 23. listopadu 2007 o modernizaci univerzit v zájmu konkurenceschopnosti Evropy v globální znalostní ekonomice (KOM(2008) 680) v konečném znění* [online]. 2008 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/com/680_cs.pdf>.
 15. Evropská komise. *SDĚLENÍ KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU A RADĚ PLNĚNÍ PROGRAMU MODERNIZACE PRO UNIVERZITY: VZDĚLÁVÁNÍ, VÝZKUM A INOVACE (KOM(2006)208)* [online]. 2006 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0208:FIN:CS:PDF>>.
 16. Evropská komise. *Commission Staff Working Document Women and Science: Excellence and Innovation – Gender Equality in Science (SEC(2005) 370)* [online]. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/research/science-society/women/wir/pdf/sec_2005_370_en.pdf>.
 17. Evropská komise. *Waste of talents: turning private struggles into a public issue* [online]. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/research/science-society/women/enwise/pdf/enwise-report_3.pdf>.
 18. Evropská komise. *Commission Staff Working Paper. Women and Science: the gender dimension as a leverage for reforming science SEC(2001)771* [online]. 2001 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/research/science-society/pdf/g_wo_sec771_en_200101.pdf>.
 19. Evropská komise. *COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL, THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Towards a European research area (COM(2000) 6 final)* [online]. 2000a [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2000:0006:FIN:EN:PDF>>.
 20. Evropská komise. *Science Policies in the European Union: Promoting excellence through mainstreaming gender equality. A report from the ETAN Expert Working Group on Women and Science* [online]. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000b [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/improving/docs/g_wo_etan_en_200101.pdf>.
 21. Evropská komise. *Sdělení Evropské komise Women and Science: Mobilising women to enrich European research přijato dne 17 February 1999 (COM(1999)76 final)* [online]. 1999 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/improving/docs/g_wo_co_en.pdf>.
 22. SCHOUKENS, Paul, Danny PIETERS, Jos BERGHMAN. *Final report at the demand of the European Commission, DG Research on "Social Security, Supplementary Pensions and New Patterns of Work and Mobility: Researchers' profiles* [online]. Luxembourg: Evropská komise, 2010 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/euraxess/pdf/Final_report_September2010.pdf>.
 23. GEOGHEGAN-QUINN, Máire. *Webstreaming event* [online]. 2010 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/geoghegan-quinn/headlines/news/2010/20100617_innovation_untion_en.htm>.
 24. Česká republika. *Národní politika výzkumu a vývoje České republiky* [online]. 2000 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=844>>.

25. Česká republika. *Národní politika výzkumu a vývoje 2004–2008* [online]. 2004 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=5580>>.
26. Rada Evropské unie. *Usnesení Rady o modernizaci univerzit v zájmu konkurenceschopnosti Evropy v globální znalostní ekonomice – přijetí usnesení Rady* [online]. 2007 [cit. 2011-07-21]. Dostupné z WWW: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/cs/07/st16/st16096-re01.cs07.pdf>>.

Abstract

Gender equality in European science policy: the political economy of structural change

European science policy turned its attention to gender equality at the end of the 20th century, influencing to a smaller or greater extent three Framework Programmes supporting European research and technological development (the fifth, sixth and seventh). Gender equality is also an important component of the current negotiations of the next framework programme titled Horizon 2020 for the period 2013–2020. In this paper I analyse European policies of gender equality in science between 2008 and 2011. I ask what sort of gender equality can be enacted within the existing boundaries of political imaginary which places emphasis on the neoliberal values of growth, especially economic growth,

European competitiveness, management of human resources, especially women, and scientific excellence. Building on Linková and Červinková (2011), I analyse gender equality in science as an object ‘women and science’ which is enacted in interactions of various actors. These actors employ various modes of matter-ing (Law 1994) when enacting their objects ‘women and science’ depending on the values, facts and power positions they hold. In my analyses I build on the methodologies of sciences studies, concretely John Law’s ‘modes of matter-ing’, and I analyse relevant documents of European science policies, including recommendations, communications, expert reports, green papers etc.